

Wyrok z dnia 22 listopada 2002 r.

III RN 59/02

1. Zatrudnienie w wyspecjalizowanych komórkach stosujących represje (art. 7 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 1998 r. Nr 98, poz. 607) powodujące wyłączenie zastosowania art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 124, poz. 782 ze zm.) oznacza faktyczne wykonywanie pracy (w przypadku sędziego - orzekanie) w takiej komórce, w tym także na podstawie delegacji okresowych lub do orzekania w poszczególnych sprawach.

2. Wydziały IV A przy Sądach Wojewódzkich były powołane do rozpoznawania spraw, które przed dniem 1 maja 1955 r. należały do wojskowych sądów rejonowych. Wydziały te były wyspecjalizowanymi komórkami organizacyjnymi stosującymi represje, między innymi za działalność polityczną i niepodległościową.

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Sędziowie SN: Zbigniew Myszka, Maria Tyszczel.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 22 listopada 2002 r. sprawy ze skargi Mieczysława J. na uchwałę Krajowej Rady Sądownictwa z dnia 4 lipca 2000 r. [...] w przedmiocie utraty prawa do stanu spoczynku i uposażenia, na skutek rewizji nadzwyczajnej Ministra Sprawiedliwości [...] od wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 10 września 2001 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i oddalił skargę.

U z a s a d n i e n i e

Krajowa Rada Sądownictwa uchwałą z dnia 16 lutego 2000 r., w oparciu o art. 8 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o ustroju są-

dów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 1998 r. Nr 98, poz. 607) stwierdziła w stosunku do sędziego w stanie spoczynku Mieczysława J. zaistnienie okoliczności wymienionych w art. 7 ust. 1 pkt 4 tej ustawy, powodujących, że nie ma do niego zastosowania art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 124, poz. 782) w związku z art. 71¹ § 2 i 4 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jednolity: Dz.U. z 1994 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.), wobec czego utracił on prawo do stanu spoczynku i uposażenia w stanie spoczynku.

W uzasadnieniu uchwały Krajowa Rada Sądownictwa podkreśliła, iż Wydziały IV A przy Sądach Wojewódzkich (w takim Wydziale orzekał skarżący) były wyspecjalizowanymi komórkami organizacyjnymi stosującymi represje, między innymi za działalność polityczną w rozumieniu art. 7 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1997 r. Akta sprawy [...], w której skarżący orzekał, w sposób oczywisty i jednoznaczny świadczą, że miała ona podłoże polityczne.

Mieczysław J. wniósł o ponowne rozpoznanie sprawy, zarzucając Krajowej Radzie Sądownictwa naruszenie przepisów stanowiących podstawę wydania uchwały, wynikające z ich interpretacji oraz błędne ustalenie stanu faktycznego. Podniósł, że nie był zatrudniony w Wydziale IV A Sądu Wojewódzkiego w K., natomiast sprawa [...] - mimo sygnatury IV A - w rzeczywistości rozpoznana została w Wydziale III Karnym tego Sądu.

Uchwałą z dnia 4 lipca 2000 r. KRS utrzymała w mocy zaskarżoną uchwałę, powołując się na wcześniejsze argumenty.

W skardze na powyższą uchwałę do Naczelnego Sądu Administracyjnego skarżący wniósł o jej uchylenie, zarzucając naruszenie przepisów art. 178 ust. 1 i art. 186 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 7 ust. 1 pkt 4 i ust. 3 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1997 r., a nadto naruszenie przepisów postępowania - art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1989 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa, co mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy.

Naczelny Sąd Administracyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 10 września 2001 r., II SA 2151/00, uchylił zaskarżoną uchwałę oraz poprzedzającą ją uchwałę z dnia 16 lutego 2000 r. W ocenie tego Sądu Wydziały IV A nie były wyspecjalizowanymi komórkami organizacyjnymi ukierunkowanymi na stosowanie represji za działalność niepodległościową w rozumieniu art. 7 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 17 grudnia

1997 r., realizowały bowiem zadania dotyczące wielu rodzajów spraw, z których tylko jednym były sprawy dotyczące opozycji politycznej.

Minister Sprawiedliwości, na podstawie art. 57 ust. 2 ustawy o Naczelnym Sądzie Administracyjnym, wniósł rewizję nadzwyczajną od tego wyroku, zarzucając mu rażące naruszenie art. 27 ust. 1 ustawy z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym, art. 7 ust. 1 pkt 4 i ust. 3 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw, domagając się uchylenia i oddalenia skargi.

Zdaniem wnoszącego rewizję nadzwyczajną, wyrok NSA rażąco narusza powołane przepisy prawa. Nie jest trafne stanowisko Sądu, iż Wydziały IV A istniejące w Sądach Wojewódzkich nie były wyspecjalizowanymi komórkami organizacyjnymi stosującymi represje za działalność niepodległościową, polityczną lub obronę praw człowieka w rozumieniu art. 7 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw. W oparciu o zarządzenie Ministra Sprawiedliwości Nr 29/55/0r z dnia 21 kwietnia 1955 r. rozpoznawanie spraw dotyczących przynależności do organizacji niepodległościowych, posiadania tzw. „nielegalnej literatury”, nielegalnego posiadania broni, udzielania pomocy członkom organizacji niepodległościowych, powierzono utworzonym w tym celu w każdym sądzie wojewódzkim, Wydziałom IV A Karnym. Zakres ich właściwości rozszerzono następnie rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości Nr 3/56/0r z dnia 9 lutego 1946 r. przekazując dodatkowo sprawy o przestępstwa określone w dekrete z dnia 13 czerwca 1956 r., o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa, dekrete z dnia 26 października 1949 r. o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej, dekrete z dnia 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności, sumienia i wyznania. Z pism kierowanych do Prezesów Sądów Wojewódzkich w związku z funkcjonowaniem Wydziałów IV A wynika, że czynnik administracyjny miał znaczny wpływ na orzecznictwo w tych sprawach. Dokumenty te zawierały instrukcje w zakresie doboru sędziów, ławników oraz adwokatów. Miały to być osoby cieszące się szczególnym, swoistym zaufaniem ówczesnych władz. Wnoszący rewizję podkreślił, że przed Sądami Wojewódzkimi - Wydziałami IV A odpowiadali w zasadzie oskarżeni należący do podziemia niepodległościowego, opozycji politycznej lub występujący w obronie praw człowieka. Zasadne jest zatem stanowisko Krajowej Rady Sądownictwa, że Wydziały IV A Karne Sądów Wojewódzkich były wyspecjalizowanymi komórkami organizacyjnymi w rozumieniu art. 7 ust. 1 pkt 4

ustawy z dnia 17 grudnia 1997 r. Stanowisko takie zajął również Naczelny Sąd Administracyjny w wyrokach o sygn. akt II SA 2426/99, II SA 1224/00 i II SA 334/01.

Niesporne jest, że sędzia w stanie spoczynku Mieczysław J. orzekał w Wydziale IV A Karnym Sądu Wojewódzkiego w K. Jak słusznie uznała Krajowa Rada Sądownictwa, termin „zatrudnienie” odpowiada nie tylko „stacjonarnemu”, stałemu przydzieleniu do danej komórki, np. Wydziału IV A, lecz także faktycznemu wykonywaniu pracy. Należy więc przyjąć, że skarżący był zatrudniony - jak tego wymaga art. 7 ust. 1 pkt 4 powołanej ustawy - w wyspecjalizowanej komórce organizacyjnej, stosującej represje za działalność niepodległościową, polityczną lub obronę praw człowieka.

W odpowiedzi na rewizję nadzwyczajną Mieczysław J. wniósł o jej oddalenie, podtrzymując swoje dotychczasowe twierdzenia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W myśl art. 7 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw, stanowiącego podstawę rozstrzygnięcia w rozpoznawanej sprawie, przepisy art. 6 ust. 1 i 2 ustawy, o której mowa w art. 4, wprowadzające instytucję stanu spoczynku sędziego, nie mają zastosowania do sędziów sądów powszechnych, którzy w latach 1944-1956 byli zatrudnieni w wyspecjalizowanych komórkach organizacyjnych stosujących represje za działalność niepodległościową, polityczną lub obronę praw człowieka. Zgodnie z art. 7 ust. 3 przepisu tego nie stosuje się między innymi wobec osób, które udowodnią, że do służb i organów, o których mowa w ust. 1 pkt 4, zostały skierowane przez organizacje niepodległościowe lub przez te organizacje były zwerbowane w celu udzielania im pomocy, udowodnią, że podczas zatrudnienia, pełnienia służby lub funkcji w strukturach, jednostkach i na stanowiskach, o których mowa w ust. 1 pkt 1-4, wykonywały wyłącznie zadania nie związane ze zwalczaniem organizacji oraz osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej.

Sąd Najwyższy podziela stanowisko Krajowej Rady Sądownictwa, według którego pojęcie „zatrudnienia w wyspecjalizowanych komórkach organizacyjnych stosujących represje” na gruncie wskazanej ustawy oznacza faktyczne wykonywanie pracy, a w przypadku sędziego orzekanie w takiej komórce (w tym także na podstawie delegacji okresowych lub orzekanie w poszczególnych sprawach). Z akt osobo-

wych skarżącego wynika bezspornie, że orzekał w Wydziale IV A Karnym Sądu Wojewódzkiego w K., czemu zresztą nie przeczył. Wbrew stanowisku Naczelnego Sądu Administracyjnego, Wydziały IV A przy Sądach Wojewódzkich były powołane do rozpoznawania spraw, które przed dniem 1 maja 1955 r. należały do wojskowych sądów rejonowych; wydziały te były więc wyspecjalizowanymi komórkami organizacyjnymi stosującymi represje między innymi za działalność polityczną i niepodległościową. Takiego ich charakteru nie zmienia, co trafnie podnosi rewizja nadzwyczajna, rozpoznawanie także innych kategorii spraw. Przed Sądami Wojewódzkimi - Wydziałami IV A w zasadzie odpowiadali oskarżeni należący do podziemia niepodległościowego, opozycji politycznej lub występujący w obronie praw człowieka. Sędziowie kierowani do orzekania w tych wydziałach podlegali specjalnemu doborowi, aby gwarantowali osiągnięcie celów zamierzonych przez aparat ucisku. Świadczą o tym dobitnie powołane w rewizji nadzwyczajnej - wyżej wskazanej - Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości, jak również pisma i okólniki Ministra Sprawiedliwości i Dyrektora Departamentu Nadzoru Sądowego, dotyczące między innymi specjalnej sprawozdawczości. Jako nietrafny należy ocenić pogląd NSA zawarty w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, a sprowadzający się do stwierdzeń, że skoro powyższe zarządzenia i pisma okólnie nie odnosiły się wyłącznie do spraw dotyczących opozycji politycznej, to Wydziały IV A Sądu Wojewódzkiego nie miały charakteru jednostek wyspecjalizowanych do zwalczania opozycji politycznej. To, że przed tymi Wydziałami mogły być prowadzone także sprawy funkcjonariuszy MO i UB w niczym nie zmienia ich charakteru jako jednostek wyspecjalizowanych do zwalczania opozycji politycznej, na co trafnie zwraca uwagę rewizja nadzwyczajna, wskazując, że przed Sądami Wojewódzkimi - Wydziałami IV A odpowiadali w zasadzie oskarżeni należący do podziemia niepodległościowego i opozycji politycznej.

Należy przypomnieć, że organ orzekający w tego rodzaju sprawach jak rozpoznawana obowiązany jest do ustalenia, czy zaistniały przesłanki ustawowe przewidziane w art. 7 ust. 1 pkt 1-6 wskazanej ustawy, w tym fakt zatrudnienia w wyspecjalizowanych komórkach organizacyjnych stosujących represje za działalność niepodległościową, polityczną lub obronę praw człowieka. Natomiast strona, zgodnie z treścią przepisu art. 7 ust. 3 pkt 1 i 2 ustawy obowiązana jest udowodnić (na niej spoczywa ciężar dowodu), że w stosunku do niej zachodzą przesłanki negatywne uwalniające ją od odpowiedzialności za zatrudnienie w organach wymienionych w art. 7 ust. 1 pkt 4 ustawy. W niniejszej sprawie skarżący nie udowodnił skutecznie, że wy-

konywał wyłącznie zadania niezwiązane ze zwalczaniem organizacji oraz osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej, natomiast Krajowa Rada Sądownictwa w sposób przekonywający i wiarygodny wykazała wyczerpanie znamion z art. 7 ust. 1 pkt 4 wskazanej ustawy.

Institucja stanu spoczynku stanowi szczególnie przywilej zagwarantowany sędziom przez Konstytucję RP. Możliwość korzystania z tego przywileju ograniczona została, co oczywiste, do osób godnych jego uzyskania, do którego to kręgu nie mogą zostać zaliczone osoby, które w sposób aktywny uczestniczyły w działalności ówczesnego aparatu władzy, wspierając tym samym istnienie systemu totalitarnego. Do tego rodzaju działalności należała niewątpliwie służba lub praca w organach represji, do których zaliczyć trzeba - z przyczyn wyżej podanych - Wydziały IV A Sądów Wojewódzkich.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy uwzględnił rewizję nadzwyczajną, bowiem w zaskarżonym wyroku doszło do rażącego naruszenia prawa, którego skutki godzą bezpośrednio w zasadę praworządności i orzekł jak w sentencji po myśli art. 393¹⁵ KPC.

=====